

МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Федорович А. В.

ВСТУП

Запити сучасного суспільства впливають на зміни та оновлення в системі дошкільної освіти України. Поліпшуються освітні стандарти, урахуовуючи історію, традиції, ментальність народу. Модернізуються практичні механізми впровадження демократичних та гуманних підходів до її змісту, змінюються засоби, що забезпечують належну якість підготовки дитячої особистості до життя в соціумі. Увага дорослих зосереджується на задоволенні запитів, інтересів малюків, наданні їм своєчасної допомоги та підтримки, раціональній організації їхнього буття, що своєю чергою передбачає дотримання особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного підходів у освітній роботі.

Цінності дошкільної освіти зосереджені на забезпеченні подальшої адаптації дитини до умов навчання у школі та соціалізації загалом. Значущими стають не лише знання, а й можливості змінюватись та пристосовуватись до потреб життєдіяльності, активно діяти, приймати рішення. У цьому контексті Стандарт дошкільної освіти наголошує на важливості ефективності освітньої діяльності, результатом якої має стати сформована загальна компетентність дитини старшого дошкільного віку.

Означеній проблемі присвячено розвідки вчених (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, Л. Лисогор, Т. Піроженко, О. Пометун, О. Савченко, Л. Сохань та ін.), котрі тлумачать поняття «компетентність» з різних позицій, виокремлюючи конкретні її типи (базові, життєві, особистісні, ключові, інтелектуальні та ін.). Здебільшого цей термін розуміють не лише як «набір знань, умінь і навичок», а й як «здатність діяти» у певній сфері активності. При цьому здібності, досвід та досягнення вважають показниками розвитку та сформованості конкретного типу компетентності, синтез яких утворює своєрідну систему характеристик особистості. Такий комплекс інтегрованих рис (ознак) постійно змінюється та поглиблюється, поєднуючи у такий спосіб комбінації індивідуальних цінностей, якостей, здатностей. Науковці однак не погоджуються у тому, що формування та розвиток компетентностей є наслідком навчання та результатом

здобуття освіти певного рівня^{1,2}, що дає змогу особистості у потрібний момент мобілізувати власні зусилля у конкретній діяльності та реалізувати її.

На думку О. Кононко, компетентний – це досвідчений, і завдання дошкільної освіти у тому, щоб забезпечити домірну віку дитини досвідченість³. Йдеться про інтегральну характеристику особистості, набуття нею індивідуального життєвого досвіду в різних видах діяльності, формування цілісного образу світу та власного Я, розвиток наскрізних умінь та ключових компетентностей (рухової і здоров'я-збережувальної, особистісної, предметно-практичної, сенсорно-пізнавальної, логіко-математичної, природничо-екологічної, ігрової, соціально-громадянської, мовленнєвої, мистецько-творчої та ін.)⁴.

Як результат дошкільної освіти та особистісне надбання дитини, загальна компетентність відображає систему взаємопов'язаних компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості: емоційно-ціннісного ставлення; сформованості знань, умінь та навичок; здатності до активного, творчого використання набутого досвіду. За потреби, у різних контекстах, залежно від інтересів, запитів та умов різних видів діяльності, дошкільник має бути здатним використовувати власний ресурс (певний тип компетентності) для втілення цілей та завдань. Тобто, компетентним він стає у процесі освіти та виховання, досягаючи належного рівня особистісного розвитку та досвідченості.

Поряд з увагою вчених до розвитку різних видів компетентностей, актуальності в умовах зниження рівня естетичної та загальної культури людуства набуває формування мистецько-творчої компетентності дошкільника. У нормативних документах вона пояснюється як «здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно

¹ Піроженко Т. О. Компетентність – ключова категорія оцінки якості результату освіти. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/868347>

² Половіна О. Як сформувати мистецько-творчу компетентність у дітей? URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yak-sformuvati-mistetsko-tvorchu-kompetentn-st-u-dtey>

³ Кононко О. Оновлена програма «Я у Світі». URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2650-onovlena-programa-ya-u-svt>

⁴ Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція. *Наказ МОН України № 33*, від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>

застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності»⁵.

Як бачимо, цей вид компетентності тісно пов'язаний із завданнями художньо-естетичного розвитку дошкільників. Удосконаленню його змісту, пошуку ефективних методів і прийомів реалізації присвячено праці та методичні розробки Г. Беленької, І. Білої⁶, А. Богуш, О. Дронової^{7, 8}, О. Кононко⁹, Н. Лисенко, І. Паласевич, О. Половіної¹⁰, Л. Фесюкової та ін. Вчені акцентують на важливості інтеграції різних видів мистецтв в освітній роботі дошкільного закладу, а також значущості формування індивідуальної художньої картини світу у свідомості дитини (синтетичного уявлення про дійсність). Сприймання та розуміння художніх творів, вивчення і усвідомлення мови різних видів мистецтв дають змогу малюкові перевтілюватися та реалізовувати власні ідеї у різних формах творчості.

Отож, уваги потребує вивчення та теоретичне узагальнення трактування сутності мистецько-творчої компетентності дошкільника та пошук засобів її формування у період дошкільного дитинства.

1. Взаємозв'язок мистецтва та творчості у дошкільному віці

У самому сполученні слів «мистецько-творча» компетентність передбачений взаємозв'язок понять «мистецтво» та «творчість». Тому зупинимось на цьому детальніше.

Оскільки мистецтво пов'язане з художньою культурою (є його основою), то характеризує по суті художню діяльність людини. Його основним поняттям є художній образ, який втілюється різними засобами і формами та передбачає поєднання чуттєвого та раціонального.

⁵ Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція. *Наказ МОН України* № 33. від 12.01.2021. С. 21–22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>

⁶ Біла І. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309053.pdf>

⁷ Дронова О. О. Педагогічні умови розвитку образо-створення в процесі художньо-естетичного самовираження дітей 5–6 років. URL: <https://www.publib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Dronova.pdf>

⁸ Дронова О. О., Нестерова Е. О. Інтеграція науки з мистецтвом у педагогічній технології художньо-естетичного розвитку дошкільників. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1(50.1). С. 26–29.

⁹ Кононко О. Оновлена програма «Я у Світі». URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2650-onovlena-programa-ya-u-svt>

¹⁰ Половіна О. Як сформувати мистецько-творчу компетентність у дітей? URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yak-sformuvati-mistetsko-tvorchu-kompetent-nst-u-dtey>

Він може бути матеріальним (виріб, малюнок, колаж, предмет побуту тощо) або нематеріальним (пісня, танець, театральний образ, пластичний етюд та ін.). Загалом у мистецтві задіяна специфічна мова зображувальних та естетичних знаків, котра уможливорює творення і передачу виразного правдивого зображення-образу. Залежно від виду мистецтва, художня мова різниться. Це можуть бути рисунок, колір, композиція; слово ритм, рима; звук, темп, мелодія; ритм, пластика, міміка і т.п.¹¹. Власне знання та розуміння таких знаків дає змогу людині сприймати або відтворювати дійсність та довкілля.

Сьогодні мистецтво має виразну структуру, утворює систему видів, котрі урізноманітнюються, виокремлюються (декоративне, образотворче, живопис, скульптура тощо) та одночасно синтезуються між собою (кіно, театр, телебачення та ін.), що розширює межі художнього сприймання та самовираження кожної особистості. З одного боку дитина розпізнає (осягає) художні образи різних видів мистецтв, а з іншого – намагається самостійно їх продукувати і зображати за допомогою доступних їй художніх форм, технік, засобів.

Малюки наповнюють світ образами своїх уявлень, фантазувань, втілюють персонажів казок, зображають життя у грі, театрі, рухах, що варто розглядати як основу елементарних художньо-естетичних здібностей. Мистецтво дає змогу емоційно-чуттєво, естетично бачити довкілля, відчувати його художнє багатство та красу, та принагідно «апробувати», «перевіряти» себе у творенні власних образів, фантазій, уявлень. О. Половіна з цього приводу підкреслює необхідність емоційних та чуттєвих орієнтирів для дитини дошкільного віку та важливість мистецтва як засобу (мистецької освіти) збагачення її особистісного досвіду співдії зі світом¹².

Іншими словами, взаємодія з різними видами мистецтва, котрі відображають реальність та людські почуття, має потужний вплив на психічні та фізіологічні процеси в організмі дошкільника, сприяє кращому розумінню, інтерпретації та оцінки дійсності, формуванню художнього світогляду та розвитку свідомості. Розвиненість та зрілість емоційних, когнітивних, вольових психічних процесів надає дитині якісно нові можливості прояву свого «Я» у всіх видах діяльності. Дошкільник може діяти не лише за зразком, але й на творчому рівні, що забезпечує гармонійне поєднання рушійних сил активності,

¹¹ Дронова О. О. Педагогічні умови розвитку образотворення в процесі художньо-естетичного самовираження дітей 5–6 років. С. 37–38. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Dronova.pdf>

¹² Половіна О. Дитина у світі мистецтва. *Дошкільне виховання*. 2021. № 2. С. 3–8.

спрямованих на здобуття знань, умінь, навичок та реалізацію особистісних механізмів регуляції поведінки.

Відзначимо, що мистецтво містить пасивну та активну компоненти, відповідно – естетичні відчуття (споглядання, милування, враження, насолода, задоволення) та художню діяльність (мистецьку творчість), котрі по суті є складними психологічними мисленневими явищами для дітей. Між собою їх вирізняє мислення образами – поняттями, що є основними в системі естетичних знань. Зокрема, «художня діяльність – специфічна за своїм змістом і формами вираження активність, спрямована на естетичне опанування світу за допомогою мистецтва»¹³.

Пізнання мистецтва проявляється спершу через чуттєво-емоційні реакції, а згодом розрізнення частин (характеристик, особливостей, рис) художнього образу, а тоді його монолітне розуміння (формування цілісного уявлення). Власне дитяче цілісне знання про предмет (явище, об'єкт) довкілля стає узагальненим та інтегрованим, синтезуючи способи, форми та інструменти мислення. Згадаємо тут про наукове (як практичне, економічне, доцільне, утилізаційне) і художнє (естетичне, емоційне, індивідуалізоване, людське) сприймання і пізнання довкілля. Вони вирізняються, оскільки на противагу мистецтву, наука «діє» точними фактами, логічними поняттями, чітко, передбачаючи гносеологічне сприймання.

На думку О. Дронової, існує міцна залежність між художнім сприйманням та мисленневою діяльністю дошкільника, зокрема у вмінні аналізувати та синтезувати художні твори та здатності розуміти окремі види мистецтв¹⁴. Дослідження особливостей різних півкуль людського мозку теж засвідчують переважання роботи однієї з них, що проявляється у схильності дитини до наукового (об'єктивність, зосередженість, критичність та ін.) чи художнього (любования, мрійливість, романтичність, емоційність тощо) світосприймання та мислення¹⁵. Тобто, дошкільники по різному користуються художніми знаками як знаряддям думки, бо орієнтуються на відмінні цілі та вектори пізнання.

Сприймання та пізнання художніх образів дітьми має свої особливості: вони легко упізнають зображуваний предмет (об'єкт,

¹³ Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2–6 років «Кольорові долоньки». Харків : Видавництво «Ранок», 2008. С. 3

¹⁴ Дронова О. О. Педагогічні умови розвитку образно-створення в процесі художньо-естетичного самовираження дітей 5–6 років. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Dronova.pdf>

¹⁵ Дронова О. О., Нестерова Е. О. Інтеграція науки з мистецтвом у педагогічній технології художньо-естетичного розвитку дошкільників. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1(50.1). С. 26–29.

явище), класифікують його; старші дошкільники здатні виразити розмірковування щодо художнього твору; засвоєння мистецтва тісно пов'язане із емоційними враженнями, переживаннями і реальними спостереженнями. Тобто «художня картина світу» є особистісною, забарвленою дитячими емоціями та відчуттями.

Водночас, слід розуміти, що для художнього розвитку особистості дошкільника важливими є цілісність та поетапність удосконалення наочно-образного, наочно-дійового, логічного мислення, що означає необхідність використання та інтегрування наукових та мистецьких засобів у період дитинства, котрі мають доповнюватися відчуттями, емоціями, дослідженнями та експериментуваннями. «Митцем» є кожна дитина, позаяк вона художньо-естетично, емоційно відчуває предмети довкілля і поступово усвідомлює їхню сутність, не обов'язково відтворюючи їх у зовнішній формі. Малюк невимушено і природно позиціонує себе як споглядач, мислитель, дослідник, художник, творець, виявляючи таким чином своє ставлення до світу. Пізнання довкілля в усій красі дає йому змогу відчувати, що й «світ» позитивно ставиться та розуміє його.

Власне художньо-естетичне (мистецьке, чуттєве) сприймання світу (бачення ознак, особливостей, деталей, своєрідності і краси форм, поєднання фарб, звуків тощо) разом з раціональним уможлиблюють нагромадження образів-понять в уяві дітей, що своєю чергою є необхідною передумовою набуття досвіду. Для наповнення досвіду потрібно підтримувати дитячий світ вигадок, таємниць, загадок, забезпечуючи особливу реальність. Заразом це означає, що розвиток мистецько-творчої компетентності дошкільників має орієнтуватися на художньо-естетичне сприймання та пізнання, творче самовираження, а також поєднувати реалістичні характеристики образів.

Отож, у дошкільному віці наукове і художнє пізнання тісно переплетені, що дозволяє дітям краще сприймати та розуміти складні художньо-естетичні образи, засвоювати адекватні знання, поглиблювати уявлення про навколишній світ, а симбіоз науки і мистецтва стає передумовою для творчості. Практична участь дитини у творенні художнього образу дає їй змогу самовиражатися. Тому потрібно забезпечувати пізнання та використання засобів художньої мови: властивостей різних матеріалів (фарб, паперу, тканини, глини, пластиліну, піску, воску тощо), особливостей звучання музичних інструментів, можливостей для «видобування» звуків, відтворення ритму, рими, маніпулювання атрибутами театру, показ образів мімікою, голосом, почуттями, думками, висловлювання суджень, міркувань тощо¹⁶.

¹⁶ Половіна О. Як сформувати мистецько-творчу компетентність у дітей? URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yak-sformuvati-mistetsko-tvorchu-kompetentnst-u-dtey>

Завдання дорослих: сприяти розумінню дошкільниками понять «мистецтво», «особа художника», «мова мистецтва»; створювати умови для збільшення досвіду «спілкування» з мистецькою красою; практично заохочувати та залучати дітей до опанування мови різних мистецтв¹⁷. Інакше кажучи, уможливлувати художньо-естетичний розвиток дошкільників, що проходить шлях від елементарних наочно-чуттєвих вражень до створення оригінального образу, доступними виражальними засобами. Саме дорослі передають дітям основи культури та допомагають рухатися від простих уявлень до узагальнень, від сприймання цілісного художнього образу до розуміння його внутрішнього змісту, в тому числі типового і відмінного¹⁸.

Творча уява є одним із центральних новоутворень дошкільника, показником когнітивного та особистісного розвитку, універсальною здатністю. Вона доповнює розуміння, змінює дитину, «відкриваючи» її для себе самої, впливає на появу нових способів діяльності, знань і вмінь. Будучи тісно пов'язаною з мисленнєвою діяльністю, удосконалюючись (мимовільна, довільна, відтворювальна, творча), уява стає ніби «особливою діяльністю», що спрямована на перетворення дитиною довкілля, творення ідей та образів. З цих позицій творчість наявна у різних видах дитячої активності (ігровій, образотворчій, конструктивній, художньо-продуктивній, дослідницькій, пізнавальній та ін.). Поряд з цим творчість дитини має принципові відмінності від творчості дорослих людей. Для дорослого її метою є реальний результат (книги, картина, машина, виріб тощо). Для дитини – це лише побічний продукт основного результату – творення власної особистості, пристосування себе до оточення. Творча дитина здатна бачити, відчувати, милуватися красою світу. Окрім цього, для неї характерні такі риси: інтелектуальний потенціал; допитливість; ініціативність; самостійність, прагнення до самовираження, віра у свої сили; наполегливість; передбачення; оригінальність, нестандартні рішення; високий рівень мовленнєвої виразності, багатий словниковий запас; почуття справедливості, потяг до лідерства, почуття гумору та ін.¹⁹.

¹⁷ Дронова О. О., Нестерова Е. О. Інтеграція науки з мистецтвом у педагогічній технології художньо-естетичного розвитку дошкільників. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1(50.1). С. 26–29.

¹⁸ Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2–6 років «Кольорові долоньки». Харків : Видавництво «Ранок», 2008. 128 с.

¹⁹ Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2015. С. 31–32.

Важливо звернути увагу на особливості творчої діяльності дошкільників: творчі прояви характерні для раннього віку, вони індивідуальні та водночас типові для всіх; дитяча творчість спонтанна, несподівана, часто несвідома, хоча результат фіксується свідомістю малюка, для дорослого вона неважлива; проявляється зазвичай через пізнавальну активність, допитливість, фантазування, спостережливість; потребує умов свободи, довіри, захоплення, піднесення²⁰. Особливістю дитячої творчості є її тотальність (загальність). Вона властива всім дітям без виключення. Малюки вирізняються можливостями, якими їх наділила природа в окремих видах діяльності, але сама творчість є невід'ємним атрибутом становлення їхньої особистості²¹. Її обґрунтовують як одну з найбільш змістовних форм психічної активності дітей та як універсальну здатність, що забезпечує успішність дитячих справ і дій²². Для дошкільного віку показною є певна послідовність творчої активності:

– нерозуміння чогось, бажання діяти, пізнавати, вирішувати проблеми через постійні питання, експериментування, дослідження, конструювання, поєднання непоєднуваного, послуговування методом спроб і помилок;

– виокремлення елементарних частин, деталей;

– розуміння задачі, аналіз, обдумування, передбачення розв'язків, прийняття рішення;

– знаходження відповіді, досягнення результату²³.

Отож, «творча іскра прихована в кожній дитині» – пояснює Н. Каньоса. І дорослий має спрямовувати зусилля на підтримку натхнення та розвиток творчого потенціалу дитячої особистості, допомагати «відкривати світ», а не лише тренувати пам'ять, увагу, мислення. Дітям потрібно переживати, відчувати, діяти, а не пасивно споживати готову інформацію чи копіювати готові алгоритми дій тощо. Заразом вчена розглядає творчість у процесуальному (етапи, стадії, результати процесу діяльності) та особистісному (здібності, характеристики, мотиви, інтереси, емоції та ін. суб'єкта) аспектах. Вона не заперечує важливість досвіду (сформованості психічних процесів,

²⁰ Щербина Н. Пізнавальна самостійність дітей старшого дошкільного віку як основа розвитку їх творчості в художній праці. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*: зб. наук. пр. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 13. С. 121–126.

²¹ Сухорукова Г. Дитяче експериментування як засіб розвитку творчості в образотворчій діяльності. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/suxorykova.pdf>

²² Біла І. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. 137 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309053.pdf>

²³ Виховуємо креативність. URL: <http://prolisok.it-we.net/vixovuyemo-kreativnist>

здібностей, знань, умінь та навичок), котрий забезпечить успішне здійснення дитиною творчого процесу та реалізацію задуму в цілому²⁴.

Творча художня діяльність – це відмова від стереотипів сприйняття та відображення, відкриття нових сторін уже засвоєного матеріалу, це постійний пошук тем, ідей, засобів їх реалізації в мистецтві. У загальному вигляді мету творчості можна визначити як прагнення до реалізації потреби самовираження та естетичного засвоєння світу. У сфері художньо-естетичної діяльності творчість є засобом досягнення поставленої мети.

Спорідненість мистецтва та творчості у дошкільному віці очевидна. Це дає змогу дитині застосовувати власний досвід естетичного спілкування, емоційної пам'яті, художніх здібностей (художньо-естетичний потенціал) у діяльності. Тому в психолого-педагогічній літературі щодо дітей дошкільного віку знаходимо подібність у тлумаченні художньо-естетичної, художньо-продуктивної, художньо-театральної, художньо-літературної, художньо-практичної, художньо-конструктивної, образотворчої, художньо-творчої діяльності. Напевно це пов'язано з особливостями художньо-естетичного розвитку у цьому віці. Зокрема, його розглядають як інтегрований процес, що «вводить дитину у світ Краси, Мистецтва, Образотворення, Самовираження» засобами мистецтва та художньо-естетичної практики²⁵. Залежно від переважання одного з видів діяльності (мовленнева, музична, зображувальна, конструктивна, декоративна, ручна праця тощо) доречно й застосовувати конкретні поняття.

Отож, взаємозв'язок та взаємодія мистецтва та творчості безумовні. Мистецтво (його засоби, види, форми) дає змогу дитині краще пізнати довкілля і саму себе, завдяки спогляданню, емоційному переживанню, сприйманню, розумінню, усвідомленню тощо. Внаслідок цього розвивається мислення, засвоюються знання, поняття, накопичується досвід, формується дитяча уява, естетичний світогляд, що своєю чергою є «матеріалом» для творчості.

Учені однак у тому, що художня діяльність у дошкільному віці є творчою для самої дитини, оскільки, завдяки залученню до практичного мистецтва, вона успішно може проявити свій особистісний потенціал, продемонструвати знання про довкілля, естетичні

²⁴ Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2015. С. 47

²⁵ Дронова О. О., Нестерова Е. О. Інтеграція науки з мистецтвом у педагогічній технології художньо-естетичного розвитку дошкільників. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1(50.1). С. 26–29.

ставлення та почуття, уміння, навички, здатності, риси характеру та ін., перетворюючи таким чином себе та світ навколо.

2. Компоненти мистецько-творчої компетентності дитини дошкільного віку

Дошкільнику притаманна поліхудожність – поліфонічне сприймання та відображення художніх образів, вихід за межі одного мистецтва, уміння усвідомити і відобразити дійсність доступними художніми засобами: звуком, пластикою, рухом, кольором, ритмом, словом, знаком, символом²⁶. Така властивість підсилює необхідність залучення дітей до творчості, пов'язаної з різними видами мистецтва. Адже художнє явище (образ, техніку) вони сприймають та засвоюють послідовно: від первинного ознайомлення до усвідомлення, тоді – перетворення, а згодом – самостійного застосування мистецьких навичок на практиці.

Згаданий порядок встановлює потребу активізації художньо-естетичного виховання дошкільників, розвитку їхньої емоційної сфери, почуттів, формування у них розуміння краси довкілля (природного, соціального) через інтеграцію (синтез) мистецтва, показ взаємозалежності, взаємодії та взаємодоповнення різних його видів. Маємо на увазі комплексне застосування художніх можливостей різних мистецьких засобів, з метою інтенсифікації формування мистецько-творчої компетентності у дошкільників. Потужний естетичний вплив на особистість дитини відбувається через поєднання різноманітних мов мистецтва та моральних цінностей, що уможливають виникнення асоціацій, розрізнення образів, краще засвоєння слів-понять, появу нових поглядів на речі; розширюють художні можливості, стимулюють творчу уяву, збагачують емоційний світ дошкільників та ін.²⁷

Відмітимо, що зважаючи на тип дитячої активності можна визначити й складові мистецько-творчої компетентності (образотворча, театралізована, художньо-продуктивна, конструктивна, мовленнєво-творча, танцювальна, декоративна тощо), що характеризуватимуть відповідний досвід діяльності та здатності дошкільника у конкретному випадку. Водночас слід розуміти, що дитяча художня творчість стосується переважно тих видів мистецької діяльності до яких можна залучати дошкільників (театр, спів, музика, образотворче мистецтво (ліплення, малювання, аплікація, конструювання), література тощо) та

²⁶ Дронова О. О. Педагогічні умови розвитку образо-створення в процесі художньо-естетичного самовираження дітей 5–6 років. С. 47 URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Dronova.pdf>

²⁷ Ibid.

котрі є безпечними та зрозумілими для дошкільного віку. При цьому варто приділяти увагу не лише ознайомленню з творами мистецтва, а й участі малюків у творчому процесі, активізуючи таким чином розвиток їхніх природних задатків.

Кожен вид мистецтва по своєму впливає на дитину, володіючи цілим спектром особливих засобів (колір, рух, мелодія, слово і т. д.) та «демонструючи» різноманітні способи втілення образів. Широкий обсяг виражальних можливостей захоплює різні сторони психіки дитини дошкільного віку, впливає на сферу її почуттів, що підвищує зацікавленість художньою діяльністю та творчістю. Інтеграція мистецтв є доцільною, оскільки уможливорює систематизацію дитячих мистецько-творчих уявлень, знань, вмій та навичок, слугує взаємодоповненню виражальних засобів, підсилює формування естетних поглядів та переконань, забезпечує емоційні переживання. У результаті усвідомлення цієї різноманітності значно підвищується рівень культури самовираження дошкільника, що є надзвичайно цінним для його особистісного і компетентісного зростання²⁸.

Мистецтво вчить думати, розуміти взаємозв'язки, помічати тонкощі, розв'язувати завдання різними способами, бачити світ образами, виявляти почуття та емоції, перетворювати реальність, набувати досвіду. Воно позитивно впливає на розвиток художньо-творчих здібностей дошкільника та формування естетичного світогляду та смаку, духовно збагачує особистість. Джерелом для створення художнього образу може бути об'єкт чи явище соціального та природного довкілля. Будь яка художня діяльність, доступна дитині, має елементи творчості (перетворення світу), відкриття чогось нового для себе.

Як вказано в Стандарті дошкільної освіти результатом набуття мистецько-творчої компетентності є елементарна обізнаність дитини у специфіці видів мистецтва (художньо-продуктивній, музичній, театральній); ціннісне ставлення до мистецтва і мистецької діяльності; прагнення сприймати мистецтво²⁹. Важливою є здатність до пізнавальної та художньо-практичної діяльності у певному виді мистецтва, що означає сприймати, думати, шукати, діяти, співпрацювати, досягати. Йдеться про рівень естетичного сприймання всього, що оточує дитину, уміннями діяти з різними засобами мистецтва,

²⁸ Іваненко О. Особливості художньо-творчої діяльності учнів шкіл мистецтв на інтеграційних засадах. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2015. Вип. 37. С. 65–70.

²⁹ Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція. *Наказ МОН України № 33*, від 12.01.2021. С. 21. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>

застосувати та поєднувати техніки, форми, образи для здійснення творчого задуму, реалізації творчої уяви, естетичної чутливості, емоційно-ціннісних ставлень.

Основними завданнями художньо-естетичного розвитку є:

– сприймання художніх образів у творах мистецтва та предметів довкілля;

– забезпечення умов для вільного експериментування та дослідження навколишнього світу, особливо з художніми матеріалами та засобами;

– збагачення індивідуального досвіду: «осмислене читання» – розпредметнення і опредметнення – художньо-естетичних об'єктів за допомогою уяви та емпатії; інтерпретація художнього образу і змісту;

– удосконалення художньо-творчих здібностей у різних продуктивних видах дитячої діяльності;

– виховання художнього смаку та почуття гармонії, формування художньої картини світу³⁰.

Досягнення художньо-естетичного розвитку особистості виявляються через почуття задоволення від процесу та результатів творчої діяльності. Цей розвиток зумовлений впливом мистецтва на зростання рівня художньої та естетичної культури особистості³¹. Зауважимо, що естетична здібність визначається вченими як сукупність індивідуально-психологічних особливостей, через які відкриваються можливості творити: естетично сприймати і переживати явища дійсності і мистецтва, оцінювати їх засобами суджень, смаку і співставленням з ідеалом, створювати нові естетичні цінності (у праці, поведінці, науці, техніці, мистецтві). Своєрідним проявом, конкретизацією і спеціалізацією естетичних здібностей є художні здібності. Їх розглядають як здатності не лише до естетичного сприймання, переживання і оцінювання творів мистецтва, а як можливості до створення художньої цінності. Тому, говорячи про мистецько-творчу компетентність правомірніше говорити про художньо-естетичні схильності дитини, котрі виявляються через потреби, інтереси, спроможність до художньої діяльності, легкість засвоєння навичок творчої діяльності³².

³⁰ Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2–6 років «Кольорові долоньки». Харків : Видавництво «Ранок», 2008. С. 4

³¹ Бендер Ю. Художньо-естетична діяльність, як основний засіб формування художньо-естетичної компетентності. Науковий огляд. 2014. Том. 4. № 3. URL: <http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/199/312>

³² Одерій Л., Роздимаха А. Розвиток художніх та естетичних здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми психолого-педагогічного та соціального супроводу дитини на ранніх етапах соціалізації. Гуманізація навчально-виховного процесу*. Слов'янськ, 2010. Спецвип. 4, Ч. 1. С. 217–222

Як підсумок, до кінця дошкільного віку дитина має засвоїти конкретні знання про мистецтво, мати розвинені художні вміння та навички. Головне спершу навчити бачити, сприймати, розуміти художні образи, а потім – відображати їх через доступні мистецькі засоби, поступово пояснюючи особливості та можливості їхнього поєднання. Тільки тоді, набувши достатнього художньо-естетичного досвіду дитина матиме можливість творити самостійно.

Таким чином, можемо виокремити компоненти мистецько-творчої компетентності дошкільника:

– емоційний – позитивне чуттєве ставлення до довкілля та творів мистецтва, милування, прояви натхнення, інтересу тощо;

– пізнавальний (знансвий) – наявність доступних знань та уявлень про види мистецтва, їхні особливості, засоби виразності, а також про мистецтво як результат діяльності виконавців, митців, творців, художників, акторів і т. д.;

– практичний – сформованість художніх умінь та навичок, самостійне використання безпечних технік роботи, розвиненість творчої уяви тощо;

– ціннісний – вихованість, демонстрація естетичних смаків, уподобань, можливість надання оцінок, власна інтерпретація дійсності;

– творчий – прояви творчих здібностей, ініціативності, самостійності, оригінальності, нестандартності та ін.³³

Дітей залучають до мистецької творчості по всякому. Зокрема, доцільно пропонувати різноманітні художні задачі, що передбачатимуть пошук аналогій, асоціацій, фантазувань, а згодом реалізацію самостійних задумів. Значущою є художня діяльність, котра завершується результатом – продуктом, виготовленим дитиною – малюнком, аплікацією, будівлею, конструкцією, ліпною фігуркою, театральною іграшкою, або ж імпровізацією, виконанням танцю, пісні, музичного твору тощо. Вагомою є й участь у колективній роботі, коли дошкільник виконує разом з іншими потрібні справи.

Крім того, важливо «наповнювати» життєдіяльність дитини культурними цінностями, створювати умови для засвоєння національних, художніх надбань, ознайомлювати з творами народної творчості, загалом естетизувати її буття³⁴. У такий спосіб заохочення до

³³ Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 72 с.

³⁴ Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2015. С. 39–40.

мистецько-творчої діяльності уможливило використання малюком власного художньо-практичного потенціалу для отримання потрібного йому результату, а також умінь та навичок у реальних життєвих ситуаціях. Так, на думку О. Половіної, розвиваються творчі здібності та якості, які стають інструментом формування особистості та збереження її унікальності.

Важливо, щоб кожна дитина гармонійно взаємодіяла з навколишньою дійсністю, доцільно впливала на неї, досліджувала її, планувала власні дії, добирала адекватні способи досягнення мети, долала труднощі, матеріалізувала зусилля у продуктах творчості, відчувала задоволення від успіху. Натхненно працюючи над художнім образом, малюк вчиться діяти на власний розсуд, самостверджується, таким чином демонструючи своє розуміння світу. Внаслідок цього мистецька діяльність стосується не лише зовнішніх дій, а й послідовного оволодіння власними емоціями. Повинен реалізуватися рух «від пізнання себе зовнішнього до відкриття свого внутрішнього світу». Відтак значущим є покращення здатності дитини розуміти власні внутрішні прагнення, уміти викликати в себе позитивні емоційні стани, почуття, переживання та відтворювати їх у художніх образах³⁵. Це уможливило самовираження та презентацію дошкільника, інтимізацію його простору через самостійну художню діяльність, іноді усамітнення. Неоціненним є педагогічний супровід, підтримка ініціатив та потреб малюка. З іншого боку, вивчення та аналіз дитячих художніх образів дає змогу краще пізнати вихованця та зрозуміти його інтереси.

Набуття дитиною певного рівня мистецько-творчої компетентності не має стати самометою для виховання акторів, художників, співаків, музикантів, а означає збагачення художнього досвіду через залучення до світу мистецтва, що передбачає розвиток емоційно-чуттєвого сприйняття об'єктів і явищ довкілля та забезпечення умов для самовираження кожної дитини в процесі мистецько-творчої діяльності³⁶. Адже, така активність, як зазначалося, передбачає творення продукту – образу: у музиці – це візуалізація через звуки, голос, рухи, пластику; театрі – «проживання» персонажу через перевтілення; образотворчості – зображення предметів та виготовлення виробів з різних матеріалів та ін.

Отож, своєчасне спілкування з творами різних видів мистецтва відкриває світ реально існуючої краси, формує переконання, впливає на поведінку, дарує значні можливості для пізнання прекрасного та

³⁵ Половіна О. Дитина у світі мистецтва. *Дошкільне виховання*. 2021. № 2. С. 3–8.

³⁶ Половіна О. Емоційно-зорієнтована модель мистецької освіти як складник освітнього процесу дитячого садка. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/868347>

розвитку емоційно-естетичних почуттів, у цілому сприяє художньо-естетичному розвитку дошкільника. Його метою є формування мистецько-творчої компетентності дитини дошкільного віку, котра представлена системою взаємопов'язаних між собою елементів (емоційний, знанневий, практичний, ціннісний, творчий) та передбачає набуття досвіду у доступних віку видах художньої діяльності: зображувальній, музичній, театралізованій, художньо-продуктивній, конструктивній, мовленнєво-творчій та ін.

3. Вплив вихователя на художньо-естетичний розвиток дошкільника

Розвиток мистецько-творчої компетентності здійснюється через художньо-естетичну практику (пасивну, активну) та залучення дітей до різних видів творчості. Це насамперед означає ознайомлення малюків з художньою культурою (цінностями, традиціями, звичаями, поглядами, нормами, смаками і т.п.) людей, що її оточують.

Основними, характерними для дошкільного дитинства, є такі види діяльності: гра, праця, навчання, спілкування. Вони забезпечують життєвий досвід для художнього естетичного удосконалення, тому мають підтримуватися не лише в садку, а й удома в умовах сімейного виховання. Те ж стосується і специфічних видів мистецької діяльності (образотворча, музична, театральна, літературна, танцювальна тощо), які задекларовані в освітньому напрямі «Дитина у світі мистецтва» та означають обов'язковість залучення до них. Адже через них формуються необхідні дитині базові навички дорослого життя: уміння слухати і чути, дивитися і бачити; естетичний смак; основи декорування; розвиваються дрібна моторика, виразність мовлення, пластичність, чуття ритму, засвоюються правила етикету та ін.³⁷

У закладі дошкільної освіти педагог уможливує і прискорює входження дитини у мистецький світ. Йдеться не лише про спеціальну мистецьку освіту, а реалізацію щоденного виховання, котре містить різноманітні форми і засоби мистецької самодіяльності – емоційні, діалогічні, індивідуальні (що враховують природні нахили), вільні і водночас педагогічно спрямовані на розвиток художнього світогляду, естетичних відчуттів і смаків, стимулювання переживань (без примусу і нав'язування), спонукання до творчості.

Науковці з цього приводу вказують на доцільність емоційно орієнтованої моделі дошкільної освіти, основою якої є художнє спілкування. Цей спосіб організації життєдіяльності малюків визначається такими напрямками роботи:

³⁷ Половіна О. Дитина у світі мистецтва. *Дошкільне виховання*. 2021. № 2. С. 3–8.

- емоційна взаємодія з дитиною через мистецькі твори;
- створення умов для сприймання та пізнання художніх образів, мистецьких технік;
- спільна (колективна) діяльність у мистецькому середовищі, котра поступово виключатиме наслідування та копіювання, передбачаючи елементарну творчість³⁸.

Усі моменти життя у дошкільному закладі мають захоплювати, спонукати, викликати цікавість, жвавий інтерес. І кожна ситуація «підказує» вихователю як «непомітно» втілити завдання освіти на практиці. Основні вимоги до такої моделі освітнього простору: багатоваріантність завдань для самостійної діяльності кожного вихованця; обов'язковість залучення всіх дітей до мистецької діяльності; уміле керівництво (педагог регулює, узгоджує, спрямовує дитячі дії, спонукає, допомагає, надихає, підштовхує...).

Метод художнього спілкування ґрунтується на безпосередній взаємодії з мистецтвом та залученні до художньо-творчої діяльності. Зокрема, вихователь організовує теоретичні (мистецтвознавчі); практичні (образотворення, театралізація, музикування, танці і т. д.); інтегровані (поєднання різних видів мистецтва) види взаємодії у дитячому садку. Особлива роль відводиться поєднанню різних типів активності, коли переважає один із видів мистецтва. До прикладу, дитина сама може вибрати художні засоби, способи, матеріали для створення бажаного образу³⁹.

Оскільки інтеграція мистецтв у виховній роботі є важливою, то педагог має орієнтуватися у способах такої взаємодії, що своєю чергою уможливить результативність художньо-естетичного розвитку дошкільників. Створення ним середовища синтезу мистецтв є необхідною умовою сучасного освітнього процесу, адже тоді діти стають живими учасниками творення і перетворення довкілля, пізнання реального світу, розуміння його цілісності та краси. Краса нерозривна з добротою, вона облагороджує життя, надихає на добрі справи. Дорослий допомагає знайти, відчуті і зрозуміти красу поезії, музики, живопису, театру, а через мистецтво глибше усвідомити все, що оточує дитину: природу, предмети, працю, духовні надбання.

Поєднання видів та засобів мистецтва забезпечує ефективність спілкування дошкільників з творами мистецтва, стимулює естетичні потреби, позитивно впливає на розвиток здібностей та засвоєння культурних цінностей. Вихователю відкриваються можливості краще

³⁸ Половіна О. Емоційно-зорієнтована модель мистецької освіти як складник освітнього процесу дитячого садка. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/868347>

³⁹ Половіна О. Дитина у світі мистецтва. *Дошкільне виховання*. 2021. № 2. С. 3–8.

пізнати кожну дитину залежно від того, що і як вона сприймає і зображає. Поряд з цим синтез мистецтв, завдяки роботі з художнім образом як з єдністю, дає змогу малюкам оптимально та точно відтворити предмети, явища, об'єкти довкілля, розвиваючи фантазію, мислення та уяву.

Пріоритетними педагогічними інструментами набуття пасивного мистецького досвіду є споглядання, вслуховування, роздивляння, замилування, перевтілення тощо. Такі методи сприяють накопиченню естетичних вражень, переживанню емоцій. Спостереження та сприймання мистецької мови та художніх образів доповнюється на прогулянках, екскурсіях, під час відвідування музеїв, театру, мистецьких заходів, перегляду кіно, концертів, телепередач, мультфільмів тощо. Розглядаючи й милуючись творами мистецтва, дитина має змогу не лише побачити їхні характерні ознаки, а й «зануритись» у них, почути шелест листя, відчутти на щоках теплий вітерець, гру сонячного зайчика на долоні, вдихнути пахощі осіннього лісу, морського бризу або квітучої яблуні. Малюк прагне передати свої почуття словами, інтонацією голосу, а бажання відтворити їх у зримих образах спонукає взятися за олівець, пензель, музичний інструмент та ін..

Ознайомлення з образами передбачає їхнє сприйняття, впізнавання деталей, вирізнення особливостей колориту, композиції, визначення художньої цінності тощо. Безпосередньо у закладі дошкільної освіти вихователь застосовує ілюстрації, твори, фотоальбоми, реальні об'єкти, витвори, художні виробы тощо. У такий спосіб він може підказати, заохотити дітей до роздумувань, розширити їхні художні уявлення про засоби виразності, запропонувати випробувати себе у різних ролях, знайти асоціації, аналогії, подібності, порівняти речі між собою, бачити особливості, деталі⁴⁰.

У книзі «Як розмовляти з дітьми про мистецтво» акцентовано на тому, що приваблює дітей дошкільного віку (5–7 років). Зокрема, у ній відзначено, що малюки добре сприймають яскраві, теплі, контрастні кольори (улюблений більшості – червоний), чіткі справжні, форми; розрізняють фактуру предметів і речей, дрібні деталі; постаті, знайомі місця з малою кількістю об'єктів; розуміють однозначне передавання (зображення) емоцій (ніжність, сміх, гнів, здивування тощо) та ін.⁴¹.

Діти отримують практичний досвід через дорослого, тож йому варто опирувати певними художніми термінами: колорит, повітряна легкість,

⁴⁰ Половіна О. Як сформувати мистецько-творчу компетентність у дітей? URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yak-sformuvati-mistetsko-tvorchu-kompetentnst-u-dtey>

⁴¹ Барб-Галль Ф. Як розмовляти з дітьми про мистецтво / Перекл. С. Рябчук. Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. С. 47.

композиція, рівновага, ритм, симетрія, простір, динаміка, зображення, стилізація та ін. Малюки залюбки уловлюють відтінки предметів, які є в природі: «морквяний колір», «сонячна фарба», «малиновий ведмедик». Доречним є використання специфічних зображувальних термінів: холодні та теплі кольори, тло, світлотінь; фарби – яскраві, соковиті, розмиті, прозорі, насичені; колірна гама і пляма, палітра кольорів; слова пов'язані з композиційною побудовою картини: план картини, побудова в крузі, прямокутнику, трикутнику, на смузі, в русі чи в статиці. Коли діти працюють (створять), то варто послуговуватися поетичними засобами виразності супровідного мовлення, вдаючись до образних порівнянь, вживаючи слова, що визначають моральні якості людини, і прагнучи ввести їх до активного словника дитини.

Не має сумнівів, що дошкільний педагог цілеспрямовано застосовує різноманітні форми і методи роботи, котрі сприяють емоційному та творчому ставленню вихованців до мистецтва. З цієї метою він поєднує та інтегрує різні види роботи з дітьми, апелюючи до взаємозв'язку естетичного, морального, інтелектуального та ін. напрямів розвитку; створює належні умови спілкування, тактовної взаємодії при виникненні перешкод під час пізнання краси, переживанні емоцій та ін. Таким чином, забезпечує доброзичливу позитивну атмосферу взаємодії, де є заохочення, ініціатива, оптимізм, діалог, творчість, діти можуть вільно висловлюватися, відчують підтримку, не бояться виражати почуття і враження.

Доповнюють взаємодію з мистецтвом філософські розмови, що уможливають вираження дітьми своїх почуттів, міркувань, думок, фантазій результатів спостережень (споглядань, милувань), здогадок і т. д. Для вихователя це означає зосередження на допомозі, з метою самостійного сприймання та розуміння художнього твору, усвідомлення якого повинно перейти через особистісні емоції, враження, що формуються завдяки сенсорній системі та можливостям органів чуття (зір, слух, дотик, смак, нюх). Це кінестетичні та емоційні контакти, вміння дивитись і бачити, слухати і чути, сприймати і відчувати⁴². Тут, зауважимо також на необхідності «перевірки» художніх можливостей засобів мистецтва на практиці. Зокрема, це стосується образотворчої діяльності та вивчення властивостей матеріалів через дослідництво та експериментування, що ще раз підкреслює значущість наукових та художніх методів пізнання у формуванні художньої картини світу дошкільників.

Поряд з пасивним, активний мистецький досвід набувається малюками зазвичай за умов залучення їх до безпосередньої практичної

⁴² Половіна О. Дитина у світі мистецтва. *Дошкільне виховання*. 2021. № 2. С. 3–8.

діяльності. Так вихователь реалізує різноманітні завдання художньо-естетичного розвитку, використовуючи такі форми роботи: заняття різного типу, тематики та спрямованості; виставки, ярмарки; арт-проекти, ігри; мистецькі тижні, зустрічі з умільцями, художниками, співаками; свята та розваги, концерти і т. д. Через них педагог доносить красу мистецтва, показує дошкільникам взаємозв'язки художніх образів з продуктивною творчою діяльністю. Для цього він може перенести художні засоби на дитячі види рукоділля: живопис, графіку – у аплікацію; скульптуру – у ліплення; народні ремесла – у декоративну діяльність та ін.⁴³.

Задля формування мистецько-творчого досвіду та художньо-естетичних навичок необхідно зважати на поетапність реалізації певної методики:

– дослідження (обстеження, споглядання, запитання, підготовка до художнього практикування через спостереження за предметами побуту, довкілля, природи, засвоєння зовнішніх ознак, вміння їх помічати тощо);

– засвоєння слів-понять та еталонних характеристик (запам'ятовування, чітке позначення, розуміння змісту слів, фіксація взаємозв'язків, ознак предметів (явищ), типових узагальнень та характеристик, раціональне усвідомлення понять);

– демонстрування – показ методів та засобів розв'язання проблеми, детальний інструктаж, з метою накопичення художнього досвіду, оволодіння художньою мовою, конкретними знаннями, уміннями та навичками через наслідування, узгодження дій, опанування конструктивних, зображувально-виразних можливостей різних видів мистецтва; пояснення алгоритму реалізації художнього процесу; залежно від віку та досвіду хід роботи презентують повно або частково, поступово спонукаючи до творчості і самостійності;

– вправлення (практична робота, створення художнього продукту), самостійні прояви творчих фантазувань та уявлень, закріплення умінь та навичок;

– бесіда, розповідь – комунікативні методи для з'ясування рівня поінформованості дітей, усвідомлення ними характеристик конкретного виду мистецтва, ставлення до художньо-творчої діяльності, міри засвоєння необхідних відомостей, сформованості навичок; спонукання до синтезу мистецтв, зображення предмету-образу різними художніми способами.

⁴³ Формування художньо-продуктивної компетенції дітей дошкільного віку: метод. посіб. / упоряд. Т. М. Корж, М. Д. Нельзіна, А. М. Батуринець. Біла Церква : КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти», 2016. С. 7.

– аналіз дитячої творчості, заохочення, оцінка художньої діяльності, виявлення «поваги» до зусиль дитини⁴⁴.

Загалом, дорослі мають подбати про навчання дітей мистецької мови, передбачає засвоєння художніх знань, оволодіння вміннями та навичками роботи з матеріалами та інструментами, усвідомлення правил користування ними. Малюки вчаться узгоджувати свої внутрішні та зовнішні дії. Тут важливими є однакові вимоги вдома і садку, коли дорослі (батьки, вихователі) підсилюють виховні дії один одного. Дошкільний педагог консультує батьків, розповідає про особливості художньо-естетичного розвитку, повідомляє можливості його покращення та ін. Тому, необхідною є співпраця з родинами вихованців щодо організації спільних виставок художніх робіт, відкритих дверей, свят, розваг, проектів тощо.

Як бачимо, вихователь забезпечує умови для життєдіяльності дошкільників, дотримується певної послідовності навчання художньо-творчій діяльності, ознайомлює з логікою цього процесу, підбирає, диференціює завдання, поступово їх доповнюючи та ускладнюючи. Він пропонує задачі, що містять невідомі елементи, а їх розв'язання потребує додумування, придумування, знаходження виходу. Для цього може не повно аналізувати завдання чи не повідомляє усі умови (шляхи) його виконання, оминаючи деталі. За виникнення труднощів «підштовхує» до розмірковування, а не дає готові розв'язки, пропонує поділити завдання на частини, виокремити основне, змінне, показує типові (знайомі), цікаві, підводить до аналогій, порівнянь, пропонує нові засоби тощо. Також педагог підтримує незвичні та оригінальні ідеї дошкільників, стимулює у такий спосіб фантазування через спілкування, мотивацію, оцінювання, заохочення, запитання та ін.⁴⁵.

Отож, в організації мистецько-творчої діяльності у закладі дошкільної освіти вплив вихователя є визначальним. Він враховує досвід, наявність знань, умінь та навичок, пропонує завдання для розвитку художньо-творчого потенціалу, забезпечує дітям можливість самостійно визначити свою здатність до розв'язання завдання того чи іншого рівня складності. Завдяки оптимальному довірливому спілкуванню з вихованцями має можливість забезпечити виконання завдань елементарної дошкільної мистецької освіти через застосовувати різноманітних форм і методів роботи. Серед педагогічних умов, що

⁴⁴ Кардашов В. М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2007. 296 с.

⁴⁵ Скоморовська І. Розвиток творчості дошкільників у різних видах образотворчої діяльності. *Гірська школа Українських Карпат*. 2019. № 21. С. 103–107.

створює вихователь у закладі дошкільної освіти для реалізації та виконання освітніх завдань, можемо виокремити:

– підтримку життєрадісної емоційної атмосфери спілкування, котра враховує художньо-естетичні потреби та запити дошкільників, забезпечує затишок, захищеність, довіру до світу, радість існування, самостійність пізнання, творчість;

– використання варіативних освітніх засобів впливу (зважаючи на індивідуальний досвід та особливості розвитку кожної дитини), що ефективно впливають на формування стійкого інтересу до мистецтва та пізнавальної взаємодії з дорослим;

– застосування якісних дидактичних матеріалів, яскравих ілюстрацій, цікавих книг, реальних об'єктів, художніх засобів, що захоплюють інформацією, дають змогу взаємодіяти та розвиватися.

Особливу увагу вихователю слід приділяти емоційно орієнтованій моделі дошкільної освіти, застосуванню методу художнього спілкування, а також набуттю дошкільниками художньо-естетичного досвіду (пасивного, активного). Необхідною є співпраця з батьками та спільна мистецько-творча діяльність з ними.

4. Освітній простір закладу дошкільної освіти як засіб розвитку мистецько-творчої компетентності дитини

Ми з'ясували, що педагог дитячого садка виконує завдання формування у дошкільників елементарної художньої картини світу, сприяє розвитку дитячого світогляду, оптимістичного світосприйняття та світобачення, що пов'язано з реаліями культури та сучасного життя. Тобто його можна вважати «компонентом» простору закладу дошкільної освіти, котрий реалізовує взаємодію та спілкування з дитиною (гуманізм, довіра, вільний розвиток). Поряд з таким, соціально-особистісним, вирізняють матеріалізований (дизайн приміщень, обладнання, педагогічні засоби, ресурси) – просторово-предметний елемент. Обидва вони утворюють багатогранне, складне, багаторівневе та багатокомпонентне поняття – середовище розвитку дитини. Це система умов, факторів, ресурсів, послуг для реалізації компетентісно та особистісно орієнтованого навчання дитини, що має бути сприятливою, ефективною, позитивною, розвивальною.

У нашому випадку, освітній простір повинен давати змогу дошкільнику проявляти творчі здібності, пізнавати способи образного відтворення світу і художньої мови мистецтв, втілювати пізнавально-естетичні та культурно-комунікативні потреби та смаки. Необхідно діяти згідно загально педагогічних принципів освітньої роботи, а також враховувати особливості художньо-естетичної діяльності

дошкільників. Зокрема І. Ликова виокремлює такі специфічні принципи: естетизації освітнього простору в цілому; культурного збагачення змісту мистецької активності з урахуванням рівня розвитку та віку дітей; взаємозв'язку художньо-продуктивної діяльності з іншими видами активності; інтеграції різних видів мистецтв; естетичного орієнтуру на загальнолюдські культурні цінності; збагачення сенсорного досвіду; організації тематичного простору; взаємозв'язку узагальнених уявлень та узагальнених способів дій; природної радості та ін.⁴⁶

Дошкільному педагогу варто дотримуватися названих принципів та створювати комфортні умови для мистецько-творчого розвитку дітей, забезпечуючи простір для активності, комунікації, набуття знань, удосконалення умінь і навичок, формування впевненості, соціальної та життєвої компетентності. Для цього йому потрібні відповідні засоби (іграшки, конструктори, посібники, обладнання, книжки, ляльки, дитячі меблі, костюми, маски, наголівники, атрибути, музичні інструменти тощо), предмети, речі, котрі б зацікавлювали вихованців, підштовхували до ініціативності й діяльності, спонукали до пізнання. Це можуть бути репродукції творів вітчизняних та зарубіжних митців, що представляють різні жанри народного, класичного і сучасного вітчизняного та світового мистецтва⁴⁷.

Предметно-матеріальний простір у закладі дошкільної освіти має узгоджуватися з дидактичними вимогами. Мова йде про: різноманітність засобів, котрі б охоплювали всі види дитячої діяльності; зручність, врахування кількості дітей, вільної площі для активності, можливості зміни виду діяльності; відповідність фізичним особливостям і потребам дітей; гнучкість та керованість⁴⁸. Для втілення художніх образів та дитячих уявлень звісно ж необхідні інструменти та матеріали доброї якості, відповідне обладнання та устаткування (мольберти, альбоми, фарби, пензлики, ножиці, усілякі конструктори, атрибути різних видів театру, музичні інструменти, книжки з ілюстраціями, картини тощо).

⁴⁶ Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2–6 років «Кольорові долоньки». Харків : Видавництво «Ранок», 2008. С. 5.

⁴⁷ Піроженко Т. О. Якість дошкільної освіти: сучасна ситуація та погляд у перспективу. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2018. Том 4. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 14. С. 16.

⁴⁸ Писарчук О. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2014. № 4. С. 9–17.

Окрім належної кількості предметів у дитячій групі, сьогодні пропагується зонування, тобто облаштування своєрідних центрів (осередків, куточків), речі в яких розміщені відповідно до змісту різних видів діяльності. Залежно від розміру кімнати, особливостей архітектури, можна використовувати підвісне обладнання, екрани, вітрини. Куточки в дитячій кімнаті облаштовують не для вихователів, а для дітей, щоб малюки могли зручно (відповідно до настрою, бажань, потреб, інтересів) обирати, брати предмети, придумати гру, творити.

У старшій групі рекомендовано такі куточки: природознавчий; дитячого експериментування; ігрової діяльності; образотворчої діяльності; музичний; художнього слова; народознавства; розвивального навчання; спортивний; трудової діяльності; відпочинку та усамітнення; самопізнання; співпраці з батьками; власної групи тощо⁴⁹. Наповнення мистецько-творчого осередку слід періодично переінакшувати, враховуючи настрої дітей, завдання освітньої роботи тощо. Раз на два місяці частину обладнання та художніх засобів необхідно оновлювати, а також змінювати їх розташування. Для забезпечення динамічності розвивального простору варто використовувати модульні столи, пересувні ящики, ширми тощо. До того ж необхідно продумати кольоровий і звуковий фон.

Вважаємо оригінальним погляд щодо облаштування куточка цікавих предметів, де вихователь може розміщувати щось незвичне з матеріального світу. Це слугуватиме підтриманню пізнавальної активності та інтересу дітей, спонукатиме до мистецького спілкування, провокуватиме запитання та пошук відповідей на них.

Красиве різноманітне колірне вирішення інтер'єру приміщень, комплектні меблі для дітей і дорослих, текстильний декор, нові інтер'єрні великі іграшки та сучасні засоби та матеріали для творчості матимуть позитивний вплив на художньо-естетичне виховання. Зокрема, С. Матвієнко рекомендує такі види дизайну: дизайн для дітей і дитячий дизайн⁵⁰.

Дизайн для дітей власне й передбачає створення дорослими комфортного матеріального середовища. Будь-яку новизну діти сприймають емоційно, з цікавістю. Дошкільники мають власні уподобання в користуванні речами, їх цікавить яскраве та незвичне. Вони

⁴⁹ Резніченко І. Особливості створення розвивального життєвого простору для дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ. *Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація, зміст роботи* : зб. метод. матеріалів. Тернопіль : Мандрівець, 2011. С. 22–36.

⁵⁰ Матвієнко С. Художня праця та основи дизайну : навч. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.

відреагують на обтічні силуети і форми, остерегаючись гострих, звернуть увагу на іграшку, декоративно розфарбовану, віддаючи перевагу кольорам теплої, сонячної гами (жовтий, червоний, оранжевий), і не помітять, наприклад, папір похмурих тонів (коричневий, темно-синій, чорний) тощо. Тому в освітньому просторі мають бути дизайн-продукти, серед яких дітям буде зручно. Так, у ляльково-ігровому інтер'єрі малюки відчують себе більш комфортно, ніж у дорослому; знайома обстановка може бути затишнішою для перебування, ніж незвична⁵¹.

Дитячий дизайн – вид художньої діяльності дітей дошкільного віку, орієнтований на розвиток естетичних здібностей і практичних умінь. Йдеться про продукти дитячої творчості, реалізація яких розвиває інтелект, культуру мовлення і спілкування, здібності до аналізу й узагальнення, креативність, творчу уяву. Діти починають усвідомлювати своє співавторство, беручи участь у створенні об'єктів краси, вчать упорядковувати побут, використовуючи набутий досвід дизайну в просторі дошкільного закладу. Вони грають в «одягання ляльок», «дочки-матері», облаштовують ігрові кімнати й будиночки, будують «фортеці» та «замки», співають, танцюють, моделюють ситуації, майструють костюми і декорації до своїх спектаклів та дитячих свят тощо. Усе це потребує елементарних мистецьких умінь і навичок, котрі діти з цікавістю засвоюють, хочуть зробити все красиво, зі смаком, охайністю й старанністю. Продукти дитячої художньої творчості використовуються одразу в іграх та побуті. У цьому випадку дитина повніше відчуває себе творцем, пізнає свою індивідуальність, рівень умінь, порівнюючи свої вироби з роботами однолітків (за стилістикою, творчою манерою-почерком).

Очевидно, що вагомий вплив на формування й розвиток мистецько-творчої компетентності мають естетичні фактори довкілля (естетика побуту): дизайн будівлі дитячого садка, ділянка з його обладнанням та зеленими насадженнями, предметне середовище (дизайн та наповнення кімнати): меблі, іграшки. Своїм зовнішнім виглядом, гармонією ліній і форм, кольором, різноманітністю змісту, наявністю мистецьких творів вони сприяють формуванню художнього сприймання, естетичних почуттів, оцінок, основ естетичного смаку.

ВИСНОВКИ

Спорідненість мистецтва та творчості у дошкільному дитинстві очевидна. Мистецтво дає змогу дитині краще пізнати довкілля і саму

⁵¹ Матвієнко С. Художня праця та основи дизайну : навч. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.

себе, вчить думати, розуміти взаємозв'язки, помічати тонкощі, розв'язувати завдання різними способами, бачити світ образами, виявляти почуття та емоції, перетворювати реальність. Внаслідок цього розвивається мислення, засвоюються знання, поняття, накопичується досвід, формується дитяча уява, естетичний світогляд, що своєю чергою є «матеріалом» для творення. У дошкільному віці мистецька діяльність має елементи творчості (перетворення світу), відкриття чогось нового, тобто є творчою для самої дитини, даючи змогу проявити особистісний потенціал.

Своєчасне спілкування з творами різних видів мистецтва відкриває світ реальної краси, формує переконання, впливає на поведінку, дарує значні можливості для пізнання прекрасного та розвитку емоційно-естетичних почуттів, у цілому сприяє художньо-естетичному розвитку дошкільника. Його метою є формування мистецько-творчої компетентності дитини, котра представлена системою взаємопов'язаних між собою елементів (емоційний, знанневий, практичний, ціннісний, творчий) та передбачає набуття досвіду у доступних дошкільного віку видах художньої діяльності: зображувальній, музичній, театралізованій, художньо-продуктивній, конструктивній, мовленнєво-творчій, танцювальній та ін.

Набуття достатнього рівня мистецько-творчої компетентності дошкільником не є самометою для виховання акторів, художників, співаків, музикантів, а означає збагачення художньо-естетичного досвіду через залучення до світу мистецтва, що передбачає розвиток емоційно-чуттєвого сприйняття об'єктів і явищ довкілля та забезпечення умов для самовираження кожної дитини в процесі мистецько-творчої діяльності. Результатом має стати елементарна обізнаність дитини у специфіці видів мистецтва; ціннісне ставлення до мистецтва і мистецької діяльності; прагнення сприймати мистецтво.

Дитині притаманна поліхудожність – поліфонічне сприймання та відображення художніх образів, вихід за межі одного мистецтва, уміння усвідомити і відобразити дійсність доступними художніми засобами: звуком, пластикою, рухом, кольором, ритмом, словом, знаком, символом тощо. Така властивість підсилює необхідність залучення дітей до творчості, а також активізації художньо-естетичного виховання дошкільників через інтеграцію (синтез) мистецтва (показ взаємозалежності, взаємодії та взаємодоповнення різних його видів).

Визначальним в організації мистецько-творчої діяльності у закладі дошкільної освіти є вплив вихователя. Він враховує досвід, наявність знань, умінь та навичок, пропонує завдання для розвитку художньо-творчого потенціалу дітей, забезпечує їм можливість самостійно

визначити свою здатність до розв'язання творчих завдань. Педагог реалізовує елементарну дошкільну мистецьку освіту через застосування різноманітних форм і методів роботи та дотримання таких умов: підтримку життєрадісної емоційної атмосфери спілкування; використання варіативних художніх засобів впливу; застосування якісних дидактичних матеріалів тощо.

Важливими компонентами освітнього простору закладу дошкільної освіти є соціально-особистісний та предметний. Обидва утворюють систему умов, факторів, ресурсів, послуг для реалізації компетентнісного навчання дітей, де кожен малюк зможе проявляти творчі здібності, пізнавати способи образного відтворення світу і художньої мови мистецтв, втілювати пізнавально-естетичні та культурно-комунікативні потреби та смаки. Окрім належної кількості предметів у дитячій групі, сьогодні пропагується зонування, тобто облаштування своєрідних центрів, речі в яких розміщені відповідно до змісту різних видів діяльності. Наповнення мистецько-творчого осередку слід періодично змінювати, враховуючи настрої дітей, їхні індивідуальні характеристики, вік, завдання освітньої роботи тощо.

АНОТАЦІЯ

Узагальнено сутність мистецько-творчої компетентності як здатності дошкільника реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для одержання бажаного результату творчої діяльності, обґрунтовано її компоненти: емоційний, знанневий, практичний, ціннісний, творчий. Підкреслено взаємозв'язок мистецтва та творчості у дошкільному віці, доведено, що мистецтво містить пасивну та активну складові (естетичні відчуття та художню діяльність). З'ясовано, що дитині притаманна поліхудожність, котра засвідчує необхідність активізації художньо-естетичного розвитку дошкільників через інтеграцію (синтез) мистецтва, показ взаємозалежності, взаємодії та взаємодоповнення різних його видів. Закцентовано увагу на ролі педагога в реалізації елементарної мистецької освіти в дитячому садку, завдяки застосуванню ним різноманітних форм і методів роботи та дотриманню таких умов: підтримки життєрадісної емоційної атмосфери спілкування; використання варіативних художніх засобів впливу; застосування якісних дидактичних матеріалів тощо. Визначено елементи освітнього простору закладу дошкільної освіти (соціально-особистісний та матеріально-предметний) для ефективного розвитку мистецько-творчої компетентності дітей.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція. *Наказ МОН України № 33*, від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazoviy-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Барб-Галль Ф. Як розмовляти з дітьми про мистецтво / Перекл. С. Рябчук. Львів: Видавництво Старого Лева, 2014. 192 с.
3. Бендер Ю. Художньо-естетична діяльність, як основний засіб формування художньо-естетичної компетентності. Науковий огляд. 2014. Том. 4. № 3. URL: <http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/199/312>
4. Біла І. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309053.pdf>
5. Виховуємо креативність. URL: <http://prolisok.it-we.net/vihovuemo-kreativnist>
6. Дронова О. О. Педагогічні умови розвитку образотворення в процесі художньо-естетичного самовираження дітей 5–6 років. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Dronova.pdf>
7. Дронова О. О., Нестерова Е. О. Інтеграція науки з мистецтвом у педагогічній технології художньо-естетичного розвитку дошкільників. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1 (50.1). С. 26–29.
8. Іваненко О. Особливості художньо-творчої діяльності учнів шкіл мистецтв на інтеграційних засадах. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2015. Вип. 37. С. 65–70.
9. Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2015. 188 с.
10. Кардашов В. М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2007. 296 с.
11. Кононко О. Оновлена програма «Я у Світі». URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2650-onovlena-programa-ya-u-svt>
12. Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2–6 років «Кольорові долоньки». Харків : Видавництво «Ранок», 2008. 128 с.
13. Матвієнко С. Художня праця та основи дизайну : навч. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.
14. Одерій Л., Роздимаха А. Розвиток художніх та естетичних здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми*

психолого-педагогічного та соціального супроводу дитини на ранніх етапах соціалізації. Гуманізація навчально-виховного процесу: Слов'янськ, 2010. Спецвип. 4, Ч. 1. С. 217–222.

15. Писарчук О. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка.* 2014. № 4. С. 9–17.

16. Пироженко Т. О. Компетентність – ключова категорія оцінки якості результату освіти. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/868347>

17. Пироженко Т. О. Якість дошкільної освіти: сучасна ситуація та погляд у перспективу. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.* 2018. Том 4. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 14. С. 6–27.

18. Половіна О. Дитина у світі мистецтва. *Дошкільне виховання.* 2021. № 2. С. 3–8.

19. Половіна О. Емоційно-зорієнтована модель мистецької освіти як складник освітнього процесу дитячого садка. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/868347>

20. Половіна О. Як сформувати мистецько-творчу компетентність у дітей? URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yak-sformuvati-mistetsko-tvorchu-kompetentnst-u-dtey>

21. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 72 с.

22. Резніченко І. Особливості створення розвивального життєвого простору для дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ. *Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація, зміст роботи:* зб. метод. матеріалів. Тернопіль: Мандрівець, 2011. С. 22–36.

23. Скоморовська І. Розвиток творчості дошкільників у різних видах образотворчої діяльності. *Гірська школа Українських Карпат.* 2019. № 21. С. 103–107.

24. Сухорукова Г. Дитяче експериментування як засіб розвитку творчості в образотворчій діяльності. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/suxorykova.pdf>

25. Формування художньо-продуктивної компетенції дітей дошкільного віку : метод. посіб. / упоряд. Т. М. Корж, М. Д. Нельзіна, А. М. Батуринець. Біла Церква : КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти», 2016. 113 с.

26. Щербина Н. Пізнавальна самостійність дітей старшого дошкільного віку як основа розвитку їх творчості в художній праці.

Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. пр. Київ : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 13. С. 121–126.

Information about the author:

Fedorovych Anna Vasylivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of General Pedagogy and

Preschool Education

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

24 Ivan Franko str., Drohobych, 82100, Ukraine